

KOMISJA RABINICZNA DO SPRAW CMENTARZY

ul. Twarda 6, 00-950 Warszawa

tel. 22 526 54 59

WYTYCZNE KOMISJI DOTYCZĄCE OCHRONY CMENTARZY ŻYDOWSKICH W POLSCE

Status cmentarzy w świetle prawa i tradycji żydowskiej

Pierwsza wzmianka o żydowskim pochówku pojawia się na kartach Księgi Rodzaju, kiedy Abraham po śmierci swojej żony Sary, zakupił skrawek ziemi aby ją w niej pochować (Księga Rodzaju 23:2-20). W tradycji żydowskiej cmentarz powstaje już w chwili nabycia działki z przeznaczeniem na cele grzebalne – uzyskuje swój status szczególnie jeszcze przed dokonaniem tam pierwszego pochówku.

W judaizmie święte jest zarówno to co duchowe, jak i to co fizyczne. Dusza jest źródłem świętości, podczas gdy ciało jest naczyniem, które nosi w sobie świętość. Zgodnie z tradycją i prawem żydowskim, ludzkie ciało jest święte nawet po śmierci i pozostaje takim aż do Dnia Sądu Ostatecznego. Dlatego kości tych, którzy odeszli pozostają święte i nienaruszalne. Tradycja mówi, że dusza i ciało pozostają połączone nawet po śmierci, więc jeżeli narusza się kości tu, na ziemi, to naruszony zostaje także spokój duszy w niebie.

Ponieważ kości są święte, muszą być traktowane z najwyższym szacunkiem. Ciała zmarłych muszą być pogrzebane w ziemi (co wyklucza zarówno kremację, jak i pozostawienie ich ponad poziomem gruntu) i pozostać nienaruszone. Dlatego ekshumacja jest w judaizmie ściśle zabroniona, z wyjątkiem szczególnych i nadzwyczajnych przypadków.

Działalność Komisji w Polsce

Komisja została powołana, aby sprawować nadzór nad wszelkimi pracami mającymi miejsce na cmentarzach żydowskich. Przedmiotem zainteresowania Komisji jest ochrona cmentarzy w ich historycznych (czyli przedwojennych) granicach. Z punktu widzenia prawa żydowskiego, w ramach którego Komisja działa, kluczowa pozostaje ochrona szczątków ludzkich złożonych na cmentarzu bez względu na to, czy szczątki te pozostają w układzie anatomicznym czy przemieszane są z warstwami ziemi. Innymi słowy, w myśl tradycji żydowskiej cmentarz jest tam gdzie znajdują się szczątki ludzkie, niezależnie od tego czy zewnętrzne oznaki cmentarza uległy zniszczeniu, jego granice uległy zatarciu, czy też cmentarz został zabudowany. W związku z tym, zadaniem Komisji jest niedopuszczanie do zabudowywania cmentarzy, jak również do rozbudowy obiektów już na cmentarzach istniejących, wybudowanych czy to w czasach okupacji niemieckiej, czy w czasach PRL, czy już po 1989r. Fakt zabudowania nekropolii i sprofanowania ludzkich szczątków w wyniku prac ziemnych w przeszłości nie oznacza, że teren ten przestał być dla Żydów cmentarzem – miejscem świętym.

Metodologia pracy Komisji: prowadzenia badań na cmentarzach żydowskich

Judaizm wyraźnie zakazuje ingerowania w strukturę ziemi na cmentarzach żydowskich z uwagi na niebezpieczeństwo naruszenia kości zmarłych. W związku z tym, zgodne z tradycją żydowską są jedynie nieinwazyjne metody badań. W celu odtworzenia historycznych granic cmentarza czy rozpoznania jego strefy grzebalnej dostępne są takie narzędzia jak: synchronizacja przedwojennych map, synchronizacja zdjęć lotniczych z okresu II wojny światowej, badania georadarowe oraz LIDAR (light detection and ranging). Narzędziem podstawowym pozostaje wizja lokalna, czyli badanie terenu pod kątem pozostałości przedwojennego ogrodzenia lub innych obiektów cmentarnych.

Badania archeologiczne dopuszcza się tylko w przypadkach wyjątkowych, w trybie konsultacji z Komisją i pod nadzorem rabinicznym delegowanego pracownika Komisji.

Macewy (nagrobki)

Wedle tradycji żydowskiej macewy należą do zmarłych i dlatego powinny być przywrócone na cmentarz, z którego pochodzą. Nie zezwala się na ponowne ustawianie tak przenoszonych macew w sposób naśladujący ich pierwotne ustawienie, czyli sugerujący, że stoją one na rzeczywistym – pierwotnym miejscu pochówku. Komisja rekomenduje, iż optymalnym rozwiązaniem w takim przypadku jest utworzenie lapidarium scalonego z istniejącym ogrodzeniem lub w jego pobliżu. Macewy należy instalować w taki sposób aby ich inskrypcje pozostały widoczne. Dokładną lokalizację lapidarium czy też inną formę ekspozycji macew należy uzgadniać z Komisją.

Nie należy też odkopywać, podnosić czy ponownie ustawiać znajdujących się na cmentarzu płyt nagrobnych, które uległy przewróceniu, zarośnięciu czy też wchłonięciu w ziemię.

Podsumowując, zakazane są wszelkie działania mogące naruszyć znajdujące się pod powierzchnią ziemi kości.

Wszelkie zadania w zakresie renowacji, konserwacji oraz pielęgnacji macew winny być prowadzone zgodnie ze sztuką konserwatorską, a w przypadku jakichkolwiek wątpliwości – konsultowane z Komisją.

Poniżej kilka uwag praktycznych:

- w przypadku odtwarzania inskrypcji podczas renowacji macew wymagana jest konsultacja treści z Komisją (konsultacja hebraistyczna),
- nie należy stosować na macewach jakichkolwiek substancji chemicznych bez pozwolenia właściwego Konserwatora Zabytków,
- nie należy malować nagrobków czy też inskrypcji na nich bez akceptacji proponowanych farb i technik przez właściwego Konserwatora Zabytków,
- nie należy czyścić macew szczotkami twardymi, w tym drucianymi.

Wskazówki dotyczące prowadzeniu prac na cmentarzach żydowskich

Niniejsze wskazówki dotyczą zarówno cmentarzy ogrodzonych i oznakowanych, jak i tych których granice nie są jeszcze odtworzone w terenie. W przypadku tych drugich, należy ponadto zaznaczyć, że jedną z możliwych form ochrony ich strefy grzebalnej jest zmiana zagospodarowania terenu na „teren zielony,” przy czym, z zastrzeżeniem, a także podaniem informacji publicznej iż dany obszar jest terenem cmentarza; tak aby nie ulegało wątpliwości, że teren ten nie powinien być użytkowany do celów rekreacyjnych.

Z punktu widzenia tradycji żydowskiej, najistotniejsze pozostaje zapewnienie spokoju zmarłym i nienaruszalności ich pochówków. Dlatego też, wszelkie prace toczone się na cmentarzach, w tym przedsięwzięcia związane z odtwarzaniem ich historycznych granic, winny uwzględniać owe priorytety.

Na terenie cmentarzy żydowskich –

nie dopuszcza się:

- prowadzenia jakichkolwiek prac w szabaty, tj. od zmierzchu w piątek do zmierzchu w sobotę, oraz podczas świąt żydowskich,
- kopania gruntu cmentarza,
- wywożenia ziemi cmentarnej,
- wjazdu na teren ciężkim sprzętem (odpowiednie zgody może wydać jedynie Komisja),
- usuwania korzeni drzew i krzewów,
- odkopywania płyt nagrobnych,
- samowolnego grzebania kości,
- podkopywania ogrodzenia cmentarza,
- otwierania grobów;

zezwala się na:

- przycinanie do poziomu powierzchni ziemi drzew, krzewów oraz roślin jednorocznych, dwuletnich i bylin,
- biologiczne usuwanie karp i korzeni starych drzew,
- palenie na cmentarzach chwastów, gałęzi oraz drewna – zgodnie z przepisami BHP,
- wytyczanie alejek na powierzchni gruntu – po uzgodnieniu z Komisją,
- nawożenie i dodatkowych warstw ziemi, pod warunkiem, że nawieziona ziemia jest wolna od gruzu i innych zanieczyszczeń,
- oczyszczanie płyt nagrobnych,
- instalację tablic pamiątkowych i informacyjnych – po uzgodnieniu z Komisją.

Uwaga: W przypadku odnalezienia szczątków ludzkich należy przerwać prace i bezzwłocznie skontaktować się z biurem Komisji.

Prosimy o bezpośredni kontakt z Komisją Rabiniczną do Spraw Cmentarzy w przypadku jakichkolwiek pytań merytorycznych bądź wątpliwości.